

BİLİNMEYEN BİR HZ. ALİ CENKNÂMESİ

An Unknown Hz. Ali's Cenckname

Aslıhan ÖZTÜRK*

Öz

Savaş ve kahramanlık hikâyelerinin anlatıldığı cenknâmeler, manzum veya mensur şekilde yazılabilen eserlerdir. Klasik Türk edebiyatında gazânâme, gazavatnâme, zafernâme, selimnâme, süleymannâme, menâkıbnâme, fetihnâme gibi adlarla da anılan cenknâmelerin Türk kültür tarihinde önemli bir yeri vardır. Türklerin İslamiyet'i kabulünden sonra İslâm dinini yaymak üzere fetih ve gazâlarda bulunması Türk edebiyatında bu türün rağbet görmesine vesile olmuştur. Nitekim cenknâmeler dinî ve ahlakî nasihatlerde bulunan metinler olarak Türkler arasında en çok okunan eserlerin başında gelmektedir. Cenknâme denince akla ilk olarak Hz. Ali Cenknâmeleri gelir. Hz. Ali, Hz. Peygamber'in amcasının oğlu, damadı ve dördüncü halifesidir. Hz. Ali cenknâmelerinde onun doğumu, hayat hikâyesi, kerametleri, başından geçen olaylar, fetih ve gazâları anlatılır ve Hz. Muhammed, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin ve Hz. Fâtıma gibi İslam büyüklerinin kahramanlıklarına da yer verilebilir. Bu çalışmanın konusunu oluşturan cenknâme, Ankara Milli Kütüphane'de 06 Mil Yz A 7837/1 arşiv numarasıyla ve "Menâkıb-ı Hazreti Ali" adıyla kayıtlıdır. Mesnevi nazım şekliyle yazılan ve 170 beyitten oluşan eserin müellifi ve müstensihî belli değildir. Bu çalışmada öncelikle cenknâmeler ve Hz. Ali Cenknâmeleriyle ilgili genel bir bilgi verilmiş, daha sonra söz konusu cenknâmenin diğerlerinden farklı ve diğerleriyle benzer noktalarına değinilerek metnin çevriyazılı hali ortaya konulmuştur. Çalışmanın sonucunda, sade bir dille yazılan bu eserin diğer bazı Hz. Ali Cenknâmeleriyle benzer motifler taşımakla birlikte farklı yönlerinin bulunduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Cenknâme, Hz. Ali, menâkıbnâme, mesnevi, fetih ve gaza

Abstract

Cencknames, in which war and heroic stories are told, are the works that can be written in verse or in prose. Cencknames, also known in classical Turkish literature as gazaname, gazavatname, zafername, selimname, süleymanname, menakibname, fetihname, have an important place in the history of Turkish culture. After the Turks' adoption of Islam, their making conquest and gazas (religious wars) to proselytize the religion of Islam have been instrumental in the popularity of this genre in Turkish literature. As a matter of fact, cencknames come at the beginning of the most widely read works among the Turks as texts giving religious and moral advice. When cenknâme is said, Hz. Ali Cencknames come to mind. Hz. Ali is the cousin of the Prophet, son-in-law of the Prophet and the fourth caliph. In the Hz. Ali Cencknames; his birth, life story, miracles, events, conquests and gazas are told and the heroism of the Islamic elders like Hz. Muhammad, Hz. Hasan, Hz. Hussein and Hz. Fatima can also be included. The cenckname, which constitutes the subject of this work, is registered with the archive number 06 Mil Yz A 7837/1 and by the name "Menakib-ı Hazreti Ali" in Ankara National Library. The writer and the copyist of the work, which is written in the form of a masnavi style and consists of 170 couplets, are not clear. In this study, firstly, a general information about cencknames and Hz. Ali

* Arş. Gör. Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi, Türkiye, aslihanozturk@kmu.edu.tr

Cenknâmes were given, and then the transcription of the text was revealed by referring to the points of cenknâme, which are different from the others and similar to the others. As a result of the study, the existence of both similar motifs to and different aspects of this work, which is written in a plain language, from the other Hz. Ali Cenknames have been identified.

Keywords: Cenknife, Hz. Ali, menakibname, masnavi, conquest and holy war

1. Türk Edebiyatında Cenknâmeler ve Hz. Ali Cenklere

Cenknâme, savaş ve kahramanlık hikâyelerinin anlatıldığı, manzum, mensur veya nazım nesir karışık şekilde yazılabilen bir türdür. Türk destan geleneğinin İslâmî dönem mahsullerinden olan cenknâmeler, Müslümanlar ile gayrimüslimler arasındaki savaşları konu edinen hikâyelerdir (Toprak, 2014: 7). Cenknâmeler, İslâmiyet öncesi destan geleneği ile İslâmiyet sonrası dinî atmosferin keşiştiği ürünlerdir. Bu tür eserler, Türk kültürünün Arap ve Fars kültürleriyle İslâm çatısı altında birleşip kaynaşması sonucu ortaya çıkmıştır.

Önceleri köy odalarında yahut kahvehanelerde meddah tarzında anlatılarak nakledilen cenknâmeler, yazılı kültürün yaygınlaşmasıyla beraber bir dinleyici topluluğu karşısında okunmak üzere kaleme alınmaya başlamıştır (Toprak, 2014: 7). Yani cenknâmeler, İslâm'a geçişin yanı sıra sözlü kültürden yazılı kültüre geçişin de canlı şahitleri konumundadır.

Cenknâmeler, dini tebliğ ve yayma, dinî ve ahlakî bilgiler nakletme ve toplumda gaza ruhunu canlı tutma amaçlarıyla yazılır. Bu eserlerde iyi huylar edinip kötü huylardan uzak durma, etnik unsur, mezhep ve meşrep farkı gözetmeksizin toplum için örnek insan olma nasihat edilir. “Türklerin Anadolu’yu vatan tutmalarının ardından Hz. Muhammed başta olmak üzere Hz. Ali, Hz. Hamza, Battal Gazi gibi önemli şahsiyetler örnek insan tipi olarak bu tür eserlerde kitleye sunulmuş, onların destanlaşan kahramanlıkları halk ve asker için moral kaynağı olmuştur” (Küçük, 2014: 16). Cenknâmelerde tarihî olayların, yazarların muhayyilesinde şekillenen haliyle sunulduğu genel bir kabuldür. “Cenknâmelerde inandırıcılığı ve meşruluğu arttırmak için tarihî mevzular ve olağanüstü vakalar, İslâmî motiflerle bezeli bir şekilde anlatılmıştır. Kültür tarihimizin önemli kaynaklarından biri olarak gösterilen bu metinler İslâm savaşçılarının gerçek veya olağanüstü seferlerini keramet diline aktaran anlatılardır” (Saluk, 2018: 76).

Türk edebiyatında cenknâme denince akla ilk olarak Hz. Ali cenknâmeleri gelir. 598-661 yılları arasında 63 sene yaşamış olan Hz. Ali hem Şiîler hem de Sünnîler tarafından saygı ve hürmetle anılan bir halifedir. Bu bakımdan Hz.

Ali cenknâmeleri, mezhep ve meşrep farkı gözetmeksizin her kesimde sevilecek okunan metinler olmuşlardır. Bu tür eserler “halkın müşterek duygularını, hayallerini, rüyalarını hamasi bir üslupla dillendirdiği için, bilhassa Anadolu insanı tarafından çok sevilmiştir. Bu sahiplenme, yazarı belli olan birçok cenk kitabının zamanla anonimleştirilmesini ve bunların bir kişinin değil herkesin malı sayılmasını da beraberinde getirmiştir” (Aykaç, 2017: 34).

İsmet Çetin, Hz. Ali çevresinde oluşan cenknâmelerin tercüme, telif ve adaptasyon yoluyla XIII. yüzyıldan itibaren Türk edebiyatında işlendiğini belirtir. Hz. Ali Cenknâmeleri, “İslâmiyetten önce “alp” tipi çevresinde teşekkül eden destanlar ile dinî unsurlar ile teçhiz edilmiş, maddî kuvvetin arka plana atılıp maneviyatın ön plana çıkarıldığı “velî” tipinden de bazı unsurları bünyesinde taşıyan “gazi” tipi çevresinde teşekkül eden dinî destanlardır” (Çetin, 1997: XXXI). Türk destan geleneğinin dinî kahramanlık konulu kısmına dâhil olan cenknâmelerin Anadolu Türk insanının cengâverlik ruhunu canlı tutan bir vasfi söz konusudur.

Türk hikâyecilik geleneğinin kaynaklarını tasnif eden Köprülü, Hz. Ali cenknâmelerini İslâm ananesinden geçen dinî mevzulara dâhil eder ve bu eserlerin henüz halk edebiyatı ile klasik edebiyatın kesin bir şekilde birbirinden ayrılmadığı bir dönemde yazıldığına işret eder (Köprülü, 2004: 323). Agah Sırrı Levend ise divan edebiyatında hikâyeleri tasnif ederken Hz. Ali cenklerini konu edinen hikâyeleri dinî hikâyeler başlığına dâhil eder (Levend, 1968: 71-117). Mesneviler üzerine kapsamlı bir çalışma yapan İsmail Ünver ise Hz. Ali cenklerini konu edinen mesnevileri, konularını menkıbelerden alan mesneviler içerisinde söz konusu eder (Ünver, 1986: 441). Hz. Ali cenknâmeleri üzerine kapsamlı bir çalışma yapan İsmet Çetin ise Hz. Ali cenknâmelerini kültür kaynağı olarak Arap-İslâm kültürüne bağlar. İslâmî bir anlayışla teşekkül eden bu cenknâmeleri konusu itibarıyla da dinî-kahramanlık hikâyeleri içerisinde değerlendirir. Bu eserlerin Türk dünya görüşü ve kültürü ile yoğrulup XIII. asırdan itibaren edebiyatımıza girdiğini ve gazavat-nâme gibi türlere kaynak teşkil ettiğini belirtir (Çetin, 1997: XXXIV).

İslâmî dönem Türk edebiyatının ürünlerinden olan Hz. Ali cenknâmeleri henüz halk edebiyatı ile divan edebiyatı ayrımının olmadığı dönemde yazıya geçirilmeye başlamıştır. Nitekim Vasfi Mahir Kocatürk de manzum-dinî destan geleneği adı altında değerlendirdiği bu tür eserleri divan şiirinin halka inmiş bir kolu sayar (Çetin, 1997: XXX). Halkın cengâverlik duygularını diri

tutan bu eserler genel itibarıyla halkın anlayabileceği yalın bir dille yazılmışlardır. Bununla birlikte, bu tür eserlerin yazıldığı 13 ile 15. yüzyıllar arasında Eski Anadolu Türkçesinin hâkim olduğu için arkaik birtakım kelimelere de rastlanabilmektedir.

Hz. Ali cenknâmeleri manzum, mensur veya nazım-nesir karışık şekilde yazılabilmişlerdir. Manzum cenknâmelerde uzun konuların işlenmesine uygun olan kafiye sistemi nedeniyle mesnevi nazım şekli tercih edilmiştir. Cenknâmelerde zengin, tam veya yarım kafiye kullanılmış, zaman zaman da redifle yetinilmiştir. Bazen de redif ve kafiyenin bulunmadığı görülür ki bunun sebebi de istinsah edildiği zaman mısra veya mısraların atlanmış olması olabilir (Çetin, 1997: 90-97). Mesnevi şeklinde yazılan cenknâmelerden bazıları aruz veznine uyduğu halde bazıları vezin itibarıyla çok bozuktur. 14-15 ve daha sonraki yüzyıllarda halk arasında dinî ve ahlakî propaganda amacıyla yazılan eserler ve didaktik kahramanlık hikâyeleri 11’li hece veznine uyan aruz kalıpları ile bilhassa da “fâilâtün fâilâtün fâilün” kalıbıyla yazılmış ve aruzun henüz Türk edebiyatında yerleşmemiş olması nedeniyle de vezin kusurları oldukça fazla olmuştur (Çetin, 1997: 97-98). Görüldüğü gibi manzum cenknâmelerde aruz ve kafiye kusurlarının bulunması bu eserlerin yalnız dil bakımından değil, şekilsel olarak da geçiş dönemi ürünü olduklarını göstermektedir. Bu noktada cenknâmelerin halkın dinî kahramanlık duygularını ne ölçüde harekete geçirdiği mühimdir. Nitekim destan dönemi sözlü ürünlerinin yazıya geçirilmiş hali olan bu eserlerde şeklî bazı kusurların bulunması tabiidir.

Manzum cenknâmeler genel itibarıyla giriş, konunun işlendiği bölüm ve bitiş olmak üzere üç bölümden oluşur. Giriş bölümünde besmele, tevhid, münâcât, na’t, mirac, mucizât, medh-i çehâr-yâr, övgü ve sebab-i telif kısımları yer alır. Bütün cenknâmelerde bu bölümlerin hepsi bulunmayabilir. Manzum cenknâmelerin tertibi klasik mesnevi tertibine çok benzemekle birlikte birtakım farklılıklar da bulunmaktadır. Mesnevilerin giriş bölümünde uzun uzadıya tevhid, münâcât gibi bölümler bulunabilirken Hz. Ali cenknâmelerinde bu bölümler birkaç beyitle hızlıca geçilir. Esas konunun işlendiği bölüm eserin çok büyük kısmını oluşturur. Cenknâmelerde konunun işlendiği bölümde olaylar, Müslüman-Arap toplum yapısı içinde Hz. Muhammed’in çevresinde cereyan eder. Hz. Ali başta olmak üzere diğer sahabeler Hz. Muhammed’e bağlı, onun emir ve çevresinde bulunurlar. Hz. Muhammed ve sahabeler otururken vakayı teşkil edecek problem ortaya konur. Sonra Hz. Muhammed çö-

zümü ortaya koyar. Cenknâmelerde çözüm iki şekilde olur. Ya Hz. Muhammed'in bizzat kumanda edeceği veya Hz. Ali'nin görevlendirileceği savaş hali ya da Müslüman olmayanların dine davet edilmesi için mektup ve elçilerin gönderilmesi şeklinde olur. Cenknâmelerde teke tek mücadeleler teferruatlı şekilde anlatılırken toplu savaşlar detaylandırılmaz. Bunun sebebi cenknâme kahramanının cengâverliklerinin ön plana çıkarılma isteğidir. Cenknâmelerde savaş Müslümanların zaferi ile sonuçlanır. Fethedilen yerlerdeki putlar kırılır, kiliseler yıkılır, camiler yapılıp namaz kılınır (Çetin, 1997: 98-117).

Hz. Ali çevresinde teşekkül eden cenknâmeler, Köroğlu ve Dede Korkut Hikâyeleri'nde olduğu gibi bir merkez kişi etrafında toplanmıştır. O merkez kişi ise Hz. Muhammed'dir. Çetin'in belirttiği gibi cenknâmeler ya Hz. Muhammed döneminde yapılan savaşlardan kaynaklanır ya da sözlü Arap edebiyatı geleneğinden kaynağını alır ve Hz. Ali bu hikâyeler içine oturtulur. Bu hikâyeler İslâmî ruh ve birleştiricilik ile Hz. Muhammed çevresinde toplanmıştır. Hikâyeler, vaka merkez kişi olarak Hz. Muhammed'in çevresinden başlar. Bütün savaşlara katılmayan Hz. Muhammed, katıldığı savaşlarda komuta mevkiinde bulunur. Kahramanlık itibarı ile ön planda bulunan Hz. Ali'dir (1997: 86-90).

Cenknâmelerde Hz. Ali, genel itibarıyla elinde kılıcı Zülfikar ve altında atı Düldül ile hücum eden siyah sakallı, sarıklı bir kahraman olarak düşünülmüştür. Hz. Ali, insanları dine davet için her türlü gayreti gösterir ve yaptığı savaşları sadece İslâm'ın yayılması amacıyla yapar. O cenknâmelerde putperest, ejderha, büyücü, dev ve sihirbaz gibi zalim ve gaddar unsurlara karşı kahramanca mücadele vererek yüceltilir. Hz. Ali'nin bu tür eserlerde öne çıkan en önemli vasfı, onun bütün kötülüklerle mücadele eden bir kahraman oluşudur (Mattei, 2004: 18-19). Onun bu özelliği, cenknâmelerinin çok sevilmesine ve Arap ile Fars edebiyatındaki cenknâme yazma geleneğinin Türk edebiyatına da geçmesine vesile olmuştur. Bu bakımdan Türklerin cenknâme yazma geleneğine katkıları oldukça fazladır. Cenknâmeler de Türkçenin edebî bir dil hüviyeti kazanmasına önemli katkılar sağlamıştır (Mattei, 2004: 12-13).

Türk edebiyatında cenknâmeler üzerine yapılan akademik çalışmalara bakıldığında, ağırlığın metin neşri ve motif tespiti üzerine olduğu görülür. Hz. Ali çevresinde oluşturulan cenknâmelerden biri de Ankara Milli Kütüphane'de *06 Mil Yz A 7837/1* arşiv numarasıyla ve "Menâkıb-ı Hazreti 'Alî'" adıyla kayıtlıdır. Söz konusu cenknâme mevcut bilinen Hazret-i Ali cenknâ-

melerinden farklılıklar arz etmektedir.

2. Cenknâme'nin Nüsha Tavsifi

İncelememize konu olan Cenknâme, Ankara Milli Kütüphane'de *06 Mil Yz A 7837* arşiv numaralı yazma eserin 2b-10a varakları arasındaki ilk bölümünü oluşturur. Bu eserden önce 1b-2b arasında İsmail Niyazi'ye ait bir ilahi vardır. Yazma eserin ikinci kısmında 10b-25a varakları arasında Muhammed Hanîfe'nin menakıbının anlatıldığı manzum metin vardır. Üçüncü bölümde ise Risâle-i Vakf-ı Kur'ân adlı tecvitle ilgili manzum bir metin vardır. İmla birliğine bakılacak olursa bu metinlerin tamamı bir müstensih tarafından istinsah edilmiştir. Metinlerin tümünün istinsah tarihi 1259/1843 olup müstensih ismi bulunmamaktadır. Konu başları ve cetvellerin kırmızı olduğu eser rutubet lekeli. Kütüphane arşivine "Menâkıb-ı Hz. Ali" adıyla kayıtlı cenknâmenin nüsha özellikleri şöyledir:

Milli Kütüphane 06 Mil Yz A 7837/1	
İstinsah Tarihi	1259 (1843)
Boyut	165x110 - 120x85 mm.
Yaprak	2b-10a
Satır	11 çift sütun
Yazı	Harekeli nesih
Kâğıt	Üç ay filigranlı kâğıt
Cilt	Sağ kapağı düşmüş, şirazesini dağılmış, sırtı ve sol kapak kenarları bordo meşin, sol kapağı desenli kâğıt kaplı mukavva cilt.
Baş	Hâk yolunda her kim kıldı ğazâ Raĥmet-i Hâk anlara virdi Hudâ
Son	Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilât Vir şalavât Muhammede eş-şalât

3. Cenknâme'nin Tertibi ve Özeti

Cenknâme besmele olmadan doğrudan tevhid kısmı ile başlar. Giriş kısmında Hz. Peygamber'in mucizâtının anlatılacağı bildirilir ve tevhid bölümü bir cümle ile geçilir. Hz. Peygamber'in Hz. Ali de dâhil olmak üzere ashâbı ile oturduğu bir sahne tasvir edilir. Olayların geçtiği coğrafya Yemen'dir. Eserin olay örgüsü diğer Hz. Ali cenknâmelerinde de olduğu gibi Müslim-gayrimüslim mücadelesi üzerine kuruludur. Burada da Yemen'de dağı, taşı ve kalesiyle gösterişli bir şehrin gayrimüslim halkıyla yapılan mücadele söz konusu edilir.

Hz. Ali ateşperest olan bu halkla savaşmak üzere Hz. Muhammed'den izin ister.

Taîrı bilmezler kamu ota tapar
Kuvvetiyle tağı delüp evler yapar

'Alî eydür şal destûruñla varayım
Himmetünle bunları kırtarayım (12-13)

Hz. Peygamber'den müsaade alan Hz. Ali beline Zülfikar'ı takarak Dül-dül'e biner. Hz. Muhammed'in mucizesiyle yedi kat yer yararılır, Hz. Ali yüksek yapılı, ulaşılması zor kaleye gelir. Mecmumiyye Kalesi adlı bu kale on iki bin gözcü tarafından korunmaktadır. Hz. Ali'yi gören gözcüler Melik'e haber verirler. Melik üç kişi gönderip Hz. Ali ile görüşmek istediğini bildirir. Kale içerisine giren Hz. Ali kalenin türlü türlü silahlarla dolu olduğunu ve içinde kılıç, süngü tutan binlerce askerin bulunduğunu görür. Askerleri geçtikten sonra pek çok aslanla karşılaşır. Bu aslanlar Hz. Ali'ye secde ederler. Melik'in sarayına giren Hz. Ali, altın kaplı gül bahçeleriyle dolu köşklerle karşılaşır. Burada zevk ve sefa içerisinde saz çalınıp iştet edildiğini görür. İzzeti ikram ile ağırlanan Hz. Ali'ye kim olduğu ve nereden geldiği sorulduğunda bezirgân olduğunu ve yol arkadaşını kaybettiğini söyler. Melik sarhoş bir şekilde Hz. Ali'ye içki içmesini teklif eder ve bunun gönlünün kederini gidereceğini söyler. Hz. Ali ise tövbe ettiğini ve uzun yıllardır içki içmediğini dile getirir.

O sırada saraya bir pehlivan gelir ve Hz. Ali'nin başını kesip getirdiğini söyler. Melik'e kendisinin düşmanını öldürüp getirdiğini ve kızını istediğini belirtir, çünkü Melik Hz. Ali'nin başını getirene kızını vereceğine dair söz vermiştir ve bu sözünü tutarak ona kızını verir. Bunu duyan Hz. Ali bu kişinin yalancı olduğunu, Hz. Ali'yi bezirgânlık yaparken Mekke'de gördüğünü, dolayısıyla bu kesik başın Hz. Ali'ye ait olmadığını dile getirir. Melik'e bu yalancı kişiyle baş başa meydana çıkıp savaşmak istediğini söyler.

Hz. Ali Zülfikar'ı beline takıp Dül-dül'e biner. Pehlivan da filinin arkasına biner ve kaleden çıkan yedi yüz bin kişi onları izler. Kâfir pehlivanın boyu seksen arşındır, eline aldığı yere vursa yedi kat yeri delecek güçtedir. Hz. Ali İsm-i Azam duasını okur ve Cebrail yeryüzüne iner. "Ya Muhammed" nidasıyla peygamberi yardıma çağıran Hz. Ali kılıcıyla Pehlivan'ın kellesini indirir. Bunu duyun kâfir beyleri ibret alır. Hz. Ali kimliğini açık edip Mekke'den Melik'in başını kesmeye geldiğini, dine gelmeyenleri öldüreceğini

söyler. Melik yüz bin askeriyle Hz. Ali'ye saldırır, Hz. Ali Zülfikar'ı sağa sola savurarak kâfirleri biner biner öldürür. Hz. Ali öyle savaşır ki artık aciz duruma düşer ve yine Peygamber'i yardıma çağırır. Allah Cebrail aracılığıyla Hz. Muhammed'e Hz. Ali'nin yardımına gitmesini emreder. Hz. Muhammed atına binerek otuz üç bin sahabe ile yola koyulur. Yedi kat yer yararılır ve Hz. Ali'nin imdadına yetişir. Tüm sahabeler Allah'a secde edip kâfirlere saldırırlar ve hepsinin işini bitirirler. Hz. Peygamber'i gören Melik hemen Hz. Ali'nin karşısına gelir ve dinine girdiğini söyler. On bin askerle Müslüman olurlar.

Eserin sonuç bölümünde herkesin arzusunun yerine geldiği, Hz. Muhammed'in tekrar Mekke'ye döndüğü belirtilir. "Bunda hatim oldu" kalıp ifadesiyle cenknâmenin bittiği belirtilerek dinleyici cenknâmenin dünyasından gerçek dünyaya getirilir. Eserin sonunda vezni "fâilâtün fâilâtün fâilât" şeklinde verilir.

4. Cenknâme'nin Şekil Özellikleri

Elimizdeki Cenknâme manzumdur ve mesnevi nazım şekliyle yazılmıştır. 170 beyitten müteşekkildir. Kafiye üretme konusundaki kolaylığı nedeniyle mesnevi nazım şekli tercih edilmiştir. Pek çok Hz. Ali cenknâmesinde olduğu gibi 11'li hece ölçüsüne benzerliği nedeniyle "fâilâtün fâilâtün fâilât" vezni ile yazılmıştır. Söz konusu cenknâmenin vezni eserin sonunda açıkça belirtilmiştir:

Fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilât
Vir şalavât Muhammede eş-şalât (170)

Gerek sade dille yazılmaları gerekse aruzun Türkçeye henüz uyarlanmaya başlandığı dönemde yazılmaları nedeniyle cenknâmelerde aruz kusuru çok fazladır. Bu cenknâmede de vezin oldukça kusurludur. Sözlü anlatıların yazıya geçirilmesi de cenknâmelerde veznin kusurlu olmasının bir başka nedenidir. Bir hece eksikliği veya bir hece fazlalığından oluşan vezin kusurları bunu doğrulamaktadır. Örneğin aşağıdaki beytin ilk mısraında bir hece eksikliği, ikinci mısraında ise bir hece fazlalığından doğan vezin kusuru vardır:

Çünkü destür oldu şîr-i Hudâ
Evliyâlar şahı 'Aliyyü'l-Murtażâ (16)

Cenknâmede uyak ve redifler ahengi sağlayan unsurlar olarak yer almaktadır. Redif her beyitte bulunmamakla beraber bazı beyitlerde ahenk yalnız redifle sağlanmıştır:

Didiler yalıñuz bir atlu durur
Şöyle gelür ki kıatı heybetlü gelür (24)

Kafiye çeşitlerinin hemen tümüne rastlanmakta beraber eserde en çok zengin ve tam kafiye kullanıldığı görülmektedir.

Eserde 4, 107, 114, 145 ve 169. beyitlerde kafiye kusuru bulunmaktadır. Bunların hepsinde m-n, e-i gibi mahreç yakınlığı olan benzer seslerin karıştırıldığı görülür:

Cümlenün hâceti oldı tamām
Bunda hâtim oldı hemān (169)

5. Cenknâme'nin Dil Özellikleri

Cenknâme'nin metni müellif hattı olmayıp 1259 (1843) yılında istinsah edilmiş harekeli bir nüshasıdır. Müellif hattı elde bulunmadığı için metnin dil özellikleri üzerine kesin yargılarda bulunmak güçtür. Cenknâmeler genel itibarıyla 13-15. yüzyıllar arasında Eski Anadolu Türkçesi ile yazılmışlardır. Elimizdeki cenknâme de metindeki eski kelimelere bakılacak olursa bu yüzyıllarda yazılmış bir metnin 19. yüzyılda istinsah edilmiş bir nüshasıdır. Tam anlamıyla Eski Anadolu Türkçesi ile yazılmamış olan bu eser, muhtemelen istinsah edilen tarih ile telif edilen tarihin birbirinden uzak olması nedeniyle ikili imla özellikleri göstermektedir. Bu bakımdan müstensihin müellif hattına dil ve imla bakımından tam olarak bağlı kalmadığı tahin edilebilir. Metinde tespit edilen eski kelimelerden bazıları şunlardır: **vir-** “vermek”, **bile** “ile, birlikte”, **toğ-** “doğmak”, **toğun-** “dokunmak”, **ķamu** “hepsi, tümü”, **oķ** “ateş”, **ķağ** “dağ”, **ur-** “vurmak”, **yavlaķ** “oldukça, fazla”, **ķatı** “oldukça, çok”, **ķarķu** “karşı”, **ey-, eyit-** “söylemek, söyletmek”, **altun** “altın”, **yaraķ** “silah”, **ķol-, ķoldur-** “dolmak, doldurmak”, **ķanda, ķandan** “nerede, nereden”, **ķı-** “kırmak, bozmak”, **depret-** “kıvıldatmak, sarsmak”, **buncılayın** “bunun gibi, böyle”, **ķaķı-** “kızmak, darılmak”, **ķey** “gayet, oldukça”, **ebsem** “suskun, sesiz”, **ķend'özin** “kendisini”, **ķörķlü** “gösterişli, göz alıcı”.

Metinde yer alan Eski Anadolu Türkçesine ait fonetik ve morfolojik bazı hususlar şunlardır: Bildirme eki her zaman yuvarlak ünlülü yazılmıştır (-dur/-dür). Zarffiiil eki olarak -uban/üben kullanılmıştır (aluben geldi). İyelik ekleri çoğunlukla yuvarlak, nadiren de olsa düz ünlülüdür. “Ol” zamiri metinde sık sık kullanılmıştır. “İşbu” gösterme sıfatı da metinde göze çarpar. Metinde geçen yapım eklerinden bazıları şunlardır: -dur (yardurmak), -cı/-ci

(kapucu, tapucu), -lu/-lü (heybetlü). 1. tekil kişi iyelik ekinin yazımında da ikilik vardır. Bu ekin ünlü uyumuna girdiği görülüyor (atım, tonum, başım). Geniş zaman ve geçmiş zaman eki yuvarlak ünlülüdür (bilür, eydür, kıldum). 3. tekil kişi iyelik ekinden sonra belirtme eki –n kullanılmıştır (başım). Tamlayan eki yuvarlak ünlülüdür (senüñ). 2. tekil kişi emir kipi bazen –gıl/gil eki ile bazen de eksiz olarak gösterilmiştir.

Yukarıda belirtilen eski bazı kelimeler dışında metnin dilinin oldukça açık ve sade olduğu görülüyor. Metinde çok fazla Arapça ve Farsça kelimelerle kurulu terkiplere rastlanmaz. Görülen terkiplerden bazıları şöyledir: “Şîr-i Hüdâ” (Allah’ın aslanı, Hz. Ali), “‘izzet ü ikrâm” (saygı gösterme, ağırlama), “‘ins ü perî” (insan ve cin), “‘azm-i meydân” (meydana niyet etme, yönelme).

Genel itibarıyla eser, Eski Anadolu Türkçesine ait bazı kelimeler ile fonetik ve morfolojik özellikler barındırmasının yanında dil ve imla özelliklerinin 13-15. yüzyıl metinlerinden biraz daha farklı olduğu ve arkaik unsurlar barındırmakla birlikte eserin 19. yüzyıl Osmanlı Türkçesi ile yazıldığı söylenebilir.

6. Cenknâme’de Öne Çıkan Motifler

6.1. Dinî Motifler

6.1.1. Cebrail

Cebrail, altı yüz kanatlı, çetin bir kudrete sahip, emin, akl-ı kâmil, Allah katında itibarlı ve güzel görünüşlü bir melektir. Vahiy meleği olan Cebrail şerefli bir elçi, Hz. Muhammed’in dostudur (Çetin, 1997: 331). Cenknâmelerde İslâm askerinin gaza yapmasını, zaman zaman savaş stratejisi belirlemesini Tanrı, Cebrail vasıtasıyla Hz. Muhammed’e bildirir. Cebrail elçilik görevinin yanında zaman zaman doğrudan Müslümanlar savaşırken yardım elini uzatır. Çalışmamızın konusunu oluşturan cenknâmede de Hz. Ali’nin İsm-i Azam duasını okumasından sonra Cebrail yeryüzüne iner ve Hz. Ali ile birlikte kalan tutacak kadar cenge iştirak eder:

Ṭarfetü’l-‘ayn içre indi Cebrâ’îl
‘Alî birle ṭıtdı ḳalḳanı şöyle bil (123)

Yine Hz. Ali müşkül duruma düştüğünde Tanrı, Cebrail aracılığıyla Hz. Peygamber’e Hz. Ali’ye yardım etmesini emreder. Bu noktada Cebrail elçilik vasfıyla karşımıza çıkar:

Ḥaḳḳ Te‘ālā emir eyledi Cebrā’īle
Didi Resūl ‘Alīye varsun bile
Muştafāya geldi Cebrā’ī-i emīn
Didi kim yā Raḥmeten li’l-‘ālemīn (148-149)

6.1.2. Hz. Muhammed

Hz. Muhammed, cenknâmede “Ḥaḳ Resūli”, “‘Ālemin Resūli”, “Ḥay-rū’l-enām” ve “Nebīler Hātemi” gibi sıfatlarla anılmıştır. Cenknâmelerde O, merkez kişi konumundadır ve vakalar O’nun etrafında gelişir. Bu cenknâmede de Hz. Peygamber ashabi ile otururken problemin ortaya konmasıyla olay ör-güsü başlar. Hz. Ali ateşperest halkla mücadele etmek üzere O’ndan müsaade alır.

Hz. Muhammed cenknâmelerde Müslümanları komuta eden, emir alınan kişidir. O, doğrudan savaşa iştirak etmese bile sahabeleriyle Müslümanların imdadına yetişir. Bu cenknâmede de Hz. Ali zor durumda kaldığında Pey-gamber’i çağırır. Tanrı da Cebrail’e Peygamber’in Hz. Ali’ye yardım etmesi emrini iletir:

Yā Muḥammed didi çağırdı ‘Alī
Zülfikārı ḥavle kıldı ol velī (125)

Ḥaḳḳ Te‘ālā emir eyledi Cebrā’īle
Didi Resūl ‘Alīye varsun bile (148)

Mevlā emir eyledi Resūl bindi ata
Otuz üç biñ şaḥābe yā şafā (151)

6.1.3. Hz. Ali

Cenknâmenin çevresinde teşekkül ettiği kahraman olması nedeniyle hakkında en çok bilgi verilen kişi Hz. Ali’dir. O, cenknâmede “Şīr-i Ḥudā”, “Erenler serveri şīrī”, “Evliyālar şāhī”, “Aliyyü’l-Murtaẓā” ve “Tañrı arslanı” adlarıyla anılmıştır.

Hz. Ali bazen kendi ifadeleriyle bazen de başkaları tarafından anlatılır. Cenknâmede kendisini bezirgân olarak tanıtan Hz. Ali, kendini düşmanlarına şöyle anlatır: Ali gibi bir pehlivan dünyaya gelmemiştir. Onun heybetinden herkes korkardı. Düldüle binip, kılıcı Zülfikar’ı kuşanır, yedi yüz bin askeri birden öldürebilir. Nereye gitse oranın melikini öldürür. Bahr-i Umman şeh-

rinde elli dört bin pehlivanı öldürmüştü. Onun darbelerinden insanlar hatta periler bile ah eder. Tüm bu özellikleriyle “Tanrı arslanı” sıfatıyla anılmıştır. Ne kadar anlatsam azdır, şu kadarını bilin ki onun gibi bir yiğit yoktur (82-88).

Hz. Ali, cenknâmede kahramanlığının yanı sıra manevi değerlerin temsilcisi olan velî tipini de karşılar. “Maddî ve manevî kuvvetin mezc edilerek Hz. Ali’nin şahsında toplanması, onun dünyayı fethetmeyi gaye edinen bir kahraman, gazi olarak görülmesini sağlar” (Çetin, 1997: 178).

6.1.4. Âyetler-Dualar

Cenknâmede 149. beyitte Enbiyâ sûresinin 107. ayetinden iktibas yapılmıştır. Ayetin manası “Biz seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik” şeklindedir. Bu ayet Hz. Muhammed’in yeryüzüne teşrifinin ve peygamber olarak gönderilmesinin hikmetini izah etmektedir:

Muştafâya geldi Cebrâ’îl-i emîn
Didi kim yâ Raḥmeten li’l-‘âlemîn (149)

Cenknâmede “İsm-i Azâm” duasından bahsedilmektedir. İsm-i azâm “en büyük isim” anlamına gelmektedir. Bu ismin Allah’ın 99 adından biri olduğu söylenmekle birlikte bu duanın hangi sure içinde olduğu bilinmemektedir (Çetin, 1997: 349).

Cenknâmede Hz. Ali yalancı pehlivan ile savaştığı sırada bu duayı okur. Zor durumda kalan Hz. Ali bu duadan sonra darbelerden kurtulur ve kısa süre içinde Cebrail yeryüzüne iner (120-123).

Cenknâmede Arapça bazı seslenme ve dua ifadeleri de kullanılmıştır. “Yâ Rabbenâ virgil felâh/34” (Ey Rabbimiz, selâmet ver), “Saña şıgındım yâ ilâh/102” (Ey Allah’ım sana şıgındım), “Yâ ilâhe’l-‘âlemîn/141” (Ey âlemlerin ilâhı) bunlardandır.

6.2. Hayvanlar ve Cansız Varlıklar

6.2.1. Düldül

Cenknâmelerde en çok ismi geçen ve vakanın gidişatına katkıda bulunan at Düldül’dür. Düldül, Mısır hükümdarı Mukavkıs tarafından Hz. Muhammed’e hediye edilen boz renkli katırdır. Çevikliği ve hızlı yürüyüşü ile bilinen Düldül, Hz. Muhammed tarafından Hz. Ali’ye bağışlanmıştır (Alıntılayan Çetin, 1997: 417). Cenknâmede de Düldül daima Hz. Ali’nin yanında savaşların

gidişatına katkıda bulunur. Döldül her an savaşımaya hazır vaziyettedir. Hz. Ali cenklerde her zaman yanında olan Döldül ile duygusal bir bağ kurmuştur. Kaleye vardığında Melik ile görüşmeye giderken Hz. Ali Döldül'ü bağlar ve onu iki gözünden öper:

Döldülü muhkem bağladı
İki gözünü öpdü hem ağladı

Eydür ey Döldül 'āzim-i hāzır ol
Vaqt-i sā'atde baña sen nāzır ol (32-33)

6.2.2. Fil

Cenknâmelerde fil, binek olarak kullanılır. Müslüman kuvvetlerin karşısında Müslüman olmayanların gücünü ifade ederken fil heybet timsali olarak söz konusu edilir. Cenknâmede de Hz. Ali Döldül'e binerek savaşa koyulur, rakibi pehlivan ise fil ile savaşa iştirak eder:

Pehlivān çün bindi fil arkasına
Key nazar kıllı hoşkabāzun taşına (109)

Filile gitdi meydān izledi
Cümle merdümler anları gözledi (112)

6.2.3. Zülfikar

Zülfikar, Hz. Muhammed tarafından Hz. Ali'ye hediye edilen efsanevî kılıcın adıdır. Zülfikar cenknâmelerde Hz. Ali'nin en büyük yardımcısıdır. Hz. Ali her zaman Döldül'ün üzerinde elinde Zülfikar ile tasvir edilmiştir.

Cenknâmede Hz. Ali, pehlivan ile mücadele ederken sağa sola savurduğu Zülfikar ile kahramanlık gösterir. Pehlivan'ı ve filini Zülfikar'la iki parçaya ayırır:

Yā Muhammed didi çağırdı 'Alī
Zülfikārı havle kıldı ol velī
Öyle çaldı kellesine bir kezīn
İki şağ şağ itdi fil-ile kend'özin (125-126)

6.2.4. Savaş Aletleri

Cenknâmede Hz. Ali Zülfikar'ı ile savaşırken Müslüman olmayanların özel bir isimle anılmayan kılıç ve süngü gibi savaş aletleri vardır. Hz. Ali kale-

ye girdiğinde içerisinde türlü türlü silahlarla dolu olduğunu görür. Üç bin kişi ellerinde kılıçla gözcülük eder, daha sonra elinde süngü tutan beş yüz asker görür. Süngü cenknâmelerde efsanevî bir özellik taşımaz. Cenknâmede süngüler tasvir edilirken mübalağa edilerek taş vurulsa ondan bile geçebilecek etkide oldukları belirtilir.

6.2.5. Eğlence Çalgıları

Cenknâmelerde çalgılar önemli bir yer tutar. Bazen savaş habercisi, başlayış ve bitişi bildiren müzik aletleri, bazen de eğlence anında görülür (Çetin, 1997:430). Cenknâmede yalnızca eğlence çalgılarından çeng söz konusu edilir. Çeng yatık sazlar grubundan tek veya çift zilli bir çalgıdır.

Hz. Ali, Melik'in sarayına girdiğinde eğlence meclisi ile karşılaşır. Bu mecliste çengler çalınır, içkiler içilir.

Çengi kızları her biri bir sâz ider
Şâha karşı oturmuşlar biñ nâz ider

İşret ider kâmusunuñ vakti hoş
Dem-be-dem taldurup içerler hoş (52-53)

6.3. Kılık Değiştirme-Aldatma Motifi

Halk anlatılarında sık sık kullanılan kılık değiştirme motifi, kısa bir süreliğine tanınmama ihtiyacı duyan kişilerin başkalarının kıyafetini giymesi veya kendisini bir başkası olarak tanıtmaları şeklinde tanımlanabilir. Hz. Ali cenknâmelerde bazen kendisini “tacir, silahşör yetiştiricisi veya bezirgân” olarak tanıtır. Bazen düşman askerinin kılığına bazen de gelin kılığına girer (Çetin, 1997: 443-446). Çalışmamızın konusunu teşkil eden cenknâmede de Hz. Ali kendisini bezirgân olarak tanıtır. Bu şekilde mevcut problemi kılık değiştirme/kimlik gizleme yoluyla çözmeye çalışır.

6.4. Kesik Baş Motifi

Türk folklor ve kültür tarihinde kesik başın önemli bir yeri vardır. Bu motifin işlendiği en eski örnek, kahramanın gövdesiz bir insan başı olduğu Dâsitân-ı Kesik Baş'tır (Ocak, 2013:19). Dinî destanlarda kesik baş motifi sık sık kullanılır. Cenknâmede Hz. Ali Melik ile mücadele etmek üzere kaleye vardığında bir pehlivan Hz. Ali'nin başı olduğunu söyleyerek bir kesik baş ortaya atar. Kendisini bezirgân olarak tanıtan Hz. Ali bu kişinin yalancı olduğunu, Hz. Ali'yi bezirgânlık yaparken Mekke'de gördüğünü söyler (70-81).

Cenknâmede kesik baş motifi bir aldatma unsuru olarak kullanılmıştır. Melik'in kızını isteyen pehlivan, Ali'nin başıdır diye Melik'i aldatmaya çalışmış, bu teşebbüsün sonunda canından olmuştur.

7. Sonuç

Cenknâmeler dinî destan geleneği içerisinde önemli bir yere sahiptir. Hz. Ali çevresinde teşekkül eden cenknâmeler halkın kahramanlık duygularını uyandırmış, yüzyıllar boyu sevilip okunagelmıştır. Sözlü kültür ortamından yazıya aktarılan bu eserlerin manzum olanlarında şekil ve vezin bakımından birtakım kusurlar söz konusudur.

Çalışmamıza konu olan cenknâme, Ankara Milli Kütüphane'de 06 Mil Yz A 7837/1 arşiv numarasıyla kayıtlı olup manzumdur. Bu çalışmayla birlikte bu metin ilk kez akademik dünyaya tanıtılmıştır.

Cenknâmenin müellifi ve müstensihi belli değildir. İstinsah tarihi 1259/1843 olmakla birlikte eserdeki arkaik kelimeler ve eserin yalın bir dille yazılmış olması müellif hattının 13 ile 15. yüzyıllar arasında yazılmış olabileceğini düşündürüyor. Müellif hattı elde bulunmadığı için müstensihinin de esere müdahale etmiş olabileceğini göz önünde bulundurmak gereklidir. Eserde dinî motifler, hayvan motifleri, savaş ve eğlence aletleri, kılık değiştirme ve kesik baş motifi ön plana çıkmaktadır.

8. Cenknâmenin Çevriyazılı Metni

(2b)	(3a)
Tevârih-i 'Alî Budur	Yıldı bir kez mâlımuz alur hârâc Yalın eyler hem bizi muhtâc aç
1 Hâk yolunda her kim kıldı ğazâ Raĥmet-i Hâk anlara virdi Hüdâ	Taĝı taşı kuşatmışdur bir şehri var Cümle halkı barbar bir şehri var
Mu'cizâtdur Resülüñ ey dede Vir şalavât 'ışk-ile sen Aĥmede	Şöyle göge çıkmışdur kal'ası Gün toĝarken aña toĝunur şu 'lesi
Otururken ol Resül yâ şafâ Ol nebîler hâtemi ol Muştafâ	10 Mecmümiyye kal'ası dirler aña Vaşfin işiden kişi kalu țana
Hâzır idi cümle aşĥâbı bile Hem erenler serveri şîri 'Alî	Pâdişâh katında var bir pehlivân Seksân arşun kıddi var bilmez emân
5 Geldi öpdî Muştafânın elini Kimse bilmez ol 'Arabuñ aĥvâlini	Tañrı bilmezler kamu oța țapar Kıvvetiyle taĝı delüp evler yapar
Yemen tã'ife elidür vațanımız Yanımızda yakındur düşmânımız	'Alî eydür şal destürüñla varayım Himmetünle bunları kırtarayım

- Darb yağıdır leşkere heybet-ile
Nice varasın yalñuz bir at-ile
- 15 Kullarına nuşret viren
Cümle gizli işleri oldur gören
Çünkü destür oldı şîr-i Hudâ
Evliyâlar şâhî 'Alıyyü'l-Murtażâ
Bağladı 'Alî beline Zülfikâr
Himmet alup Döldüle oldı süvâr
Saña şıgındım deyüp girdi yola
Cümlemüzün işi ihsân ola
Yarduruldı karşı geldi yedi kat
Muştafânuñdur işbu mu'cizât
- 20 Öyle yüksek yapılıdır ol hişâr
Üşenir çıkmaga kuş kim uçar
Güneşe karşı yalıyor berķ urur
Taşnuñ her birisi şu'le vurur
Bir 'acâyib kal'adur yavlaķ yüce
On iki bin pâyzen var yürür gice
Gözcüler çün 'Alîyi gördiler
Mâlike vardılar nişânuñ virdiler
Didiler yalñuz bir atlu durur
Şöyle gelür ki katı heybetlü gelür
- 25 Hîç bu iklîm kavmine beñzemez
Derdi renci yoķdur kimse eslemez
Mâlik eydür üç kişi varsun aña
Nereden gelür haber virün baña
Çağırsunlar baña gelsün ol kişi
Tîz varun bitirün siz bu işi
Üç kişi gönderdiler
Kal'adan çıķup 'Alîye vardılar
Didiler melik eyitdi saña
Didi kim luř eyleyüp gelsün baña
- 30 'Alî eydür hoş çıgırmış varalum
Hoş varup ben kim muħabbet kılalum
Önüne düşdi üç kişi gitdi 'Alî
Kal'anun içine girdi ol velî
- Döldülü muħkem bağladı
İki gözünü öpdi hem ağladı
Eydür ey Döldül 'âzim-i hâzır ol
Vakt-i sâ'atde baña sen nâzır ol
Kal'a içinde dopdolü dürlü silâh
Didi kim yâ Rabbenâ virgil felâh
- 35 Ol Resülün yüzü şuyı hürmeti
Luř irsün rüzî kıılma miħneti
Gördü kim önünde üç biñ kişi var
Ellerinde kamusu kılıç tuşar
Geçdi andan gördi beş yüz eri
Ellerinde var birer süngüleri
Her biri âdemün kanuñ içeri
Taşa ursa süngüleri taşdan geçeri
Geçdi andan gördi beş bin eri
Her biri pehlivân şâhib-hüneri
[4b]
- 40 Heybetiyle şöyle dururlar her biri
Katlarında kimse koımazlar diri
Geçdi andan çok arslanlar görür
(...)¹ daħı kaplan durur
Cümle arşlan secde kıldı 'Alîye
Ol murâd-ı kân-ı gerçek velîye
Kapusında gördi dört biñ kapucu
Her birisi şâha karşı tapucu
Geçdi andan sarâyına girür
Kızıl altun yapılu köşkler görür
- 45 Çevresi bahçâ açılmış gülsitân
Her bir budakda bülbüller okur destân
Destür oldı girdi melik katına
Baķdı anuñ yarağına atına
'İzzet ü ikrâm-ile virdi selâm
Dürdi melik yerinden hâş u âm
Melik 'Aliyye ta'zîm ider
Hoş şafâ geldiñ deyü tekrim ider
Kürsi kođular 'Alî oturur
Hâlıkı gör ne işler buyurur

- 50 Ol Melikün otuz arşun qaddi var
Karşusunda yüz kişi kılıç tuşar
[5a]
Dağı beş yüz hasekiler oturur
Melikün emrini yerine getürür
Çengi kızları her biri bir sâz ider
Şâha karşı oturmuşlar biñ nâz ider
‘İşret ider kâmusunuñ vaqti hoş
Dem-be-dem töldurup içerler hoş
‘Alîye eydür melik içen başa
Söyle bir bir her ne geldiye başa
- 55 Gelişin kandan hâlin nedür
Ne kişisin senüñ ahvâlin nedür
‘Alî eydür çok yaşa ey nâm-dâr
Dâ’ imâ görmeyesin derdi şümâr
Bâzîrgânım ayırdım yoldaşımdan
Çok serencâmlar geldi geçdi başımdan
Gitdi mâlım bir atım var bir başım
Hâk Te’âlâ hayır eyleye işim
Yolum hoş tâ geldi içe
Bağsın Mevlâ bilür hâlim nice
- 60 Sarhoş oldu ol melik gönli hoş
‘Alîye eydür melik iç kadâhı ider hoş
‘Alî eydür ey güler yüzlü melik
İçdigim yokdur şeker sözlü melik
Nice yıldır tevbe kıldım pes buña
Hâşâ sen niçün güçlük idersin baña
Hasret odıyla gözüm yaş durur
Şöyle bil kim tekrîmün hâzır durur
Melik eydür sözüm şıma ey kişi
Bir kadeh iç gider gönlünüñ teşvîşi
- 65 Ğuşşalu gönülleri şâz ider
‘İşret-i cânları şâz ider
Tut sözüm iç kadâhı def` ider
Ger saña bağışlayam çok nesnelər
Gine der ey erenler serveri
Hâşâ kim tevbeden oldum ben berî
- Böyle şöyleşürken nâ-gehân
Sarâya girdi bir pehlivân
Müjdeciler şâha virdiler haber
Didiler kim geldi ol şâhib-hüner
- 70 ‘Alînüñ başın kesdüm deyüp gelür
Melike işbu haber gelür
Şâd kıldı kamu anda olan
Melik katına geldi ol pehlivân
Bir kesik baş getür atdı araya
La’ net olsun dir bu yüzü karaya
[6a]
Didi benim ‘Alî başın kesen
Cümle evlâdın kırıp yaşın dökken
Mekke şehrinde vardım ceng eyledüm
Şâh için ben ‘aqlım şekk eyledüm
- 75 Düşmânın öldürüp geldüm saña
Luft idüp kızın virgil baña
Meger ol melik ‘ahd itmişdi
Ol la’în kız için gitmişdi
Melik eydür gönlümüz şâd eyledün
‘Âlem içinde pek büyük ad eyledün
Kızımı virdüm saña çok mâl u hân
Çün ‘Alî başın getürdün nişân
Bunu işitti ol ‘Aliyyü’l-Murtażâ
Depredür bülbül dillerin şîr-i Hüdâ
- 80 Eydür ey melik yalancıdur bu kişi
‘Alî başı degildür çoñ teşvîşi
Bâzîrgânlık eyleyüp varmış idüm
Ben ‘Alîyi Mekke de görmüş idüm
‘Alî gibi gelmedi hîç bir pehlivân
Heybetinden şmazdı emân
Düldüle binüp kuşanır Zülfiğâr
Yedi yüz bin leşkeri öldürtür söker

[6b]

Her ne etrāfa ol seyrān ider
Nice melikleri ser-gerdān ider

85 Baħr-i ‘Ummān şehrine girmiş idi
Buncılayın elli dört bin pehlivān kırılmış idi

Đarb-ı destūr ile yıkıp durur (...)²
Āh ider đarbından ins ü perī

Teñri arşlanı didi ol servere
Kim yetişmişdür ancılayım ere

Ne kadar vaşf eylesem ben ĥaķ durur
Siz bilün öyle ĥiç er yok durur

Melik sencilisi ol tenĥā eyledi
Kaķıyup gel be-herze söyledi

90 Bunı işitdi pehlivān ol nā-bekār
Elin uzatdı kılıca ol ĥımār

Melik eydür pehlivān otur girü
Bu ġarībūñ kıtına gelme berü

‘Alī eydür devletün olsun mezīd
Key yalancıdur bu sözde nevmīd

Dilerim meydāna çıkam baş başa
Bunuñla idelüm bir dem şavāşa

Gösterem erlik nişāni kandanur
Hem ‘Alīnūñ adı şanı kandanur

[7a]

95 Melik eydür ey bāzırgān ebsem ol
Deli oldun ‘aķlına bir bāre bul

Bāzırgān meydān eri kanda ola
Girse meydāna ser-gerdān ola

‘Alī eydür kim ĥelāl olsun kanım
Eger ölürsem alıñ atım ile tonum

Bir ġarībim kimse kanım istemez
Ĥoş temāşā olduğum cānım istemez

Ol melik işbu söze ĥayrān olur
Didi ne heybetlü bāzırgān olur

100 Melik çünki virdi destūr anlara
Ĥoş şalavāt idelüm Peyġambere

‘Alī çıkdı Düldüle karşı gider
Zülfıķarı belinde berķ ider

Didi kim saña şıġındım yā ilāh
Luţf irsün ey keremlü pādışāh

İçinde ya sen bilürsin ĥālimi
‘Āķıbet ĥayr eyle yolunu

Raĥmetüñ kıluruz bugün taleb
İşimüz ĥayır eyle (...)³ Rab

105 Böyle deyüp Düldüle oldı süvār
Aldı kılķanı yanına hem Zülfıķār

[7b]

Bindi Düldüle ‘azm-i meydān eyledi
Girdi meydān içre cevelān eyledi

Yedi yüz biñ kişi çıkdı ġal’adan
Tolmuş idi ĥālıķa burc u ādem

Meydān içre filini getürdiler
Pehlivānuñ eline yetürdiler

Pehlivān çün bindi fil arķasına
Key nazār kıl ĥoķķabāzun taşına

110 Ol la‘īnūñ seksān arşın kaddi var
Göz irişmez şanki bir yüksek menār

Pehlivānuñ kürsüni getürdiler
Nüh-ribāz-la hem eline virdiler

Filile gitdi meydān izledi
Cümle merdümler anları gözledi

Pehlivān irdi çün ‘Alīnūñ kıtına
Baķdı anuñ kılıcına atına

Didi kim ey ĥālını bilmez kişi
‘Aķlımı der ne geldüñ bu işe

115 Gel elim öp ki seni āzād eyleyem
Yoĥsa başıñı kesem at eyleyem

‘Alī eydür her neyi ġo ey la‘īn
Ĥullarına Ĥaķ Te‘ālādur mu‘īn

[8a]

Ol bana fırsat vire ġanın dökem
Añca añca a‘zāların hep sökem

- Hamle kıl erlik kimde biline
Yoħsa başuñi kesem uram Zülfikâra
- Vey ki kaçıldı işidüp ol kâfir
Öyle çığırdı kulaqlar itdi şağır
- 120 Tağa beñizer kürsüyi aldı ele
Yere ursa yedi kat yeri dele
- Kürsüni ħavle kıldı nefsin döğdi
‘Alī ol dem İsm-i A‘zam oqudı
- Ditredi kalkanı la‘īn ħarbindan
Key nażar kıl bunuñ ħarbinden
- Tarfetü‘l-‘ayn içre indi Cebra‘īl
‘Alī birle tutdı kalkanı şöyle bil
- Göz toķundi şıçradı düşdi yere
Vir şalavāt ‘ışķ-ile Peyğambere
- 125 Yā Muħammed didi çağırdı ‘Alī
Zülfikârı ħavle kıldı ol velī
- Öyle çaldı kellesine bir kezīn
İki şak şak itdi fil-ile kend’özin
- Bunı işitdi cümle kâfir beyleri
‘İbret aldı ol cehennem beyleri
- [8b]
- Na‘ra urdı ol ‘Aliyyü‘l-Murtazā
Ben ‘Alīyem didi ol şīr-i Ĥudā
- Mekkeden geldüm melik başın kesmege
Dīne gelmeyenlerin kanın dökmege
- 130 Beyler eydür ey melik durma hemīn
Durursañ başımız gider hemīn
- Ĥüküm eyledi na‘ra çaldılar
Bu gelen kişi ‘Alīdür bildiler
- Melik eydür yüz biñ er seçüñ tamām
Her birisi pehlivān olsun be-nām
- Yüz biñ er seçüñ çıksun aradan
Ĥulunıñ kaydın görür Yaradan
- ‘Alīnūñ üstüne itdiler gulvi
Cān kulağıyla tutdı bu sözi
- 135 Öyle na‘ra urur ol şīr-i Ĥudā
Mekkeye irişdi ol görklü kıza
- Düldüle binüp şalardı Zülfikār
Mu‘cizātı Aħmede itdi āşikār
- Yardım iderlerdi melā‘ikler bile
Her ne maħşüdüñ var-ise andan bula
- Bir dem içre biñ yüz oldu helāk
Baķdı melik ‘aķlı oldu helāk
- [9a]
- Melik el şaldı yürüñ leşkere
Biz şalavāt idelüm Peyğambere
- 140 Altı yüz biñ er şundular ħamu
‘Alīden yaña yürüdüler ey ħamu
- ‘Alī eydür yā ilāhe‘l-‘ālemīn
Sen bilürsin cümle derdin çāresin
- Böyle deyüp na‘ra çağırdı ‘Alī
Zülfikârı tutdı muħkem ol velī
- Şağa şola Zülfikârı döndürür
Kâfiri toprağa biñ biñ indirür
- Her şalım kırķar arşun uzardı
Her tarafa döndürür bozardı
- 145 Gevdeler ħan içinde ħurde-bān
Na‘ra urur dem-be-dem ħayrū‘l-enām
- Şol kadar cenk eyledi şīr-i Ĥudā
Yavlaķ uşvī ‘Aliyyü‘l-Murtazā
- ‘Āciz oldu ol erenler serveri
Dilde tekrār eyledi Peyğamberi
- Ĥaķķ Te‘ālā emir eyledi Cebra‘īle
Didi Resül ‘Alīye varsun bile
- Mušťafāya geldi Cebra‘īl-i emīn
Didi kim yā Raħmeten li‘l-‘ālemīn
- [9b]
- 150 Key zebün ‘Alīyye çāre kıl
Üzerinde kâfiri ħavle kıl
- Mevlā emir eyledi Resül bindi ata
Otuz üç biñ şaħābe yā şafā
- Hem Resülün ‘ālemin getürdiler
Ol sā‘atde yola girdiler

- Yarduruldu karşı geldi yedi kat
Muştafānuñdur işbu mu'cizāt
- Cenk içinde idi 'Aliyyü'l-Murtażā
İrişüp geldi Muḥammed Muştafā
- 155 Haḫ Resūliñ karşıdan gördi 'Alī
Göñli şād oldu sevindi ol velī
- Düldül üzre na'ra urur ra'd-vār
Şanki yıķ(ıl)dı elinde Zülfikār
- Cümle aşḫāb anda secde Tañrıya itdiler
Vir şalavāt 'ışķ-ile göründiler
- Kāfir-ile kıldılar ceng-i kıtāl
Gör ki neyler oldu bī-zevāl
- Kāfirin cānına kıldılar 'azāb
Gevdeden görünmez oldu türāb
- 160 Çünki kāfirün ṭamaruñ getürdiler
Cümlesinüñ işini bitürdiler
- [10a]
- Melik karşıdan geldi ey 'Alī
Zülfikāri itdi ḫavle ol velī
- Ol melik çağırdı eydür el-amān
Dīnine girdüm yā pehlivān
- Aluben geldi Muḥammed ḫatına
Hoş ḫayāt irdi anuñ emvātına
- Çünki baḫdı Haḫ Resūlünü görür
'İşk-ile erkenden ĩmān getürür
- 165 Didi Tañrı birdür sen Haḫ Resūl
Cān-ile geldüm dīnine ey vuşul
- Bāķī on biñ er Müslimān oldılar
Cümlesi dīn-ile ĩmān buldılar
- Ḳamusunuñ derdine oldu devā
Cümlesinüñ ḫāceti oldu revā
- Yine Mekkeye 'azm itdi Muştafā
Cümle aşḫāb oldu 'Aliyyü'l-Murtażā
- Cümleñüñ ḫāceti oldu tamām
Bunda ḫatim oldu hemān
- 170 Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilāt
Vir şalavāt Muḥammede eş-şalāt

Sözlük

ancılayın: Onun gibi, o kadar, öyle.

aşḫāb: Hz. Peygamber'i görmek ve sohbetine ermek şerefini kazanmış kimseler.

bāre: At.

bāzırgān: Bezırgān, tüccar.

berj: Kurtulmuş, temiz.

berķ: Şimşek, ışık.

bj-zevāl: Bitmez, tükenmez.

buncılayın: Bunun gibi, bu kadar.

cevelān: Dolaşma, gezme.

dem-be-dem: Bazen, ara sıra.

depret-: Kıvıldatmak, sarsmak.

destür: İzin, müsaade.

ebsem: Suskun, sessiz.

emvāt: Ölüler.

esle-: Önem vermek, dikkat etmek.

felāḫ: Kurtuluş, selamet.

ğazā: Din uğruna savaş.

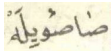
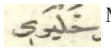
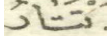
gevde: Gövde, vücut.

görklü: Güzel, gösterişli.

- ğuşsa:** Keder, gam.
ğulv: Haddini aşma, ileri gitme.
Ĥāhķ: Yaratıcı, Allah.
ĥaseki: Bostancı ocağının küçük dereceli subayları.
ĥāşş u ām: Herkes
ĥātem: Son, en son.
ĥavl: Güç, kuvvet.
ĥayrū'l-enām: Varlıkların, yaratılmışların en hayırlısı, Hz. Muhammed.
ĥimār: Erkek eşek.
himmet: Lütuf, yardım.
ĥurde-bān: Bir şeyin inceliklerini bilen, çok dikkat eden.
iĥsān: İyilik, lütuf.
ins ü perĥ: İnsan ve cin.
işbu: Bu, özellikle bu.
ķadd: Boy.
ķaķı-: Kızmak, öfkelenmek.
ķamu: Bütün, hepsi.
ķanda: Nerede.
ķandan: Nereden.
ķatı: Pek, çok.
kend'ōzi: Kendisi.
kezĥn: Kez, kere, defa.
ķır-: Öldürmek.
ķo-: Koymak, bırakmak.
la 'ĥn: Kovulmuş, nefret kazanmış, İstenilmeyen.
leşker: Asker.
melā'ik: Melekler.
menār: Nur, ışık yeri, fener kulesi.
merdüm: İnsan, adam.
mezĥd: Çoğalma, ziyade etme.
miĥnet: Zahmet, eziyet, dert, bela.
mu'cizāt: Mucizeler.
muĥkem: Sağlam, sıkı.
mu'ĥn: Yardımcı.
nā-gehān: Birdenbire, ansızın.
nevmiĥd: Ümitsiz, cesareti kırılmış.
nusret: Yardım, Allah'ın yardımı.
oĥ: Ateş.
pāyzen: Esir, hizmetçi, uşak.
ra 'd-vār: Gök gürlemesi gibi.
Raĥmeten li'l-'ālemĥn: “Biz seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik” (Enbiyâ/107).
renc: Zahmet, sıkıntı.

- rūzj:** Nasip, kısmet.
seksān: Seksen.
sencilisi: Senin gibisi.
ser-gerdān: Şaşkın, hayran.
server: Reis, baş.
şı- : Kırmak, bozmak.
süvār: Ata binen, binici.
şād: Sevinçli.
şekk: Şüphe, zann, bir şeyden tereddüt etme.
şümār: Eden, edici.
ţamar: Kaynak, kök.
ţan: Şaşılacak şey, mucize, hayret.
ţafetü'l-‘ayn: Bir kere göz açıp kapayıncaya kadar olan an.
ta‘zīm: Hürmet, saygı gösterme.
tekrijm: Hürmet etmek, saygı göstermek.
teşviş: Karıştırma, bulandırma.
türāb: Toprak.
ur-: Vurmak, nişan alarak atmak.
vuşūl: Ulaşma, erişme.
yalın: Çıplak, yalnız.
yarağ: Silah.
yardur-: yardırmak, ayırmak.
yavlağ: kötü, fena, değersiz.
zebūn: Zayıf, güçsüz, âciz.

Sonnotlar

- 1 Metindeki bu kelime okunamamıştır.
- 2 Metindeki bu kelime okunamamıştır.
- 3 Metindeki bu kelime okunamamıştır.

Kaynaklar

- Aykaç, Onur. (2017). “Hz. Ali-İfrit Cenginin Yeni Bir Nüshası”, *Alevilik-Bektaşilik Araştırmaları Dergisi*, 15, 31-69.
- Çetin, İsmet. (1997). *Türk Edebiyatında Hz. Ali Cenknâmeleri*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Köprülü, Mehmed Fuad. (2004). *Edebiyat Araştırmaları I*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Küçük, Serhat. (2014). *Ali-İfrit Cenknâmesi*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Levend, Agah Sırrı. (1968). “Divan Edebiyatında Hikâye I”, *TDAY Belleten*, 1967, 98-115.
- Mattei, Jean-Louis. (2004). *Hz. Ali Cenknâmeleri*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Menâkıb-ı Hazreti ‘Alî*, 06 Mil Yz A 7837/1, <http://dijital-kutuphane.mkutup.gov.tr> [Erişim Tarihi: 09.11.2018].
- Ocak, Ahmet Yaşar. (2013). *Türk Folklorunda Kesik Baş*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Saluk, Reyhan Gökben. (2018). “Hz. Ali Cenknâmeleri ve Bir Metin: Esed ile Şâh-ı Merdân Cengi”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, 85, 71-85.
- Toprak, İsmail. (2014). *Hazreti Ali Cenklere*. İstanbul: Büyüyenay Yayınları.
- Ünver, İsmail. (1986). “Mesnevi”, *Türk Dili Türk Şiiri Özel Sayısı II (Divan Şiiri)*, 415-416-417, 430-563.

